

explicite sub predicta necessitate credenda sunt, neque specialior aut magis extraordinaria conferi debet hac prouidentia, quam illa misericordia & voluntas absoluta conferent i tali puer auxilium efficax ad implendum preceptum. Verba autem Apostoli: Quomodo credent ei quem non audierunt? intelligi debent juxta communem & regularem providentiam, juxta quam Deus hac interna manifestatio ut non vult.

- 227 Ad confirmationem ex auctoritate D. Thoma desumptam, cibospendit primo. S. Doctorem non dicit determinate, puerum in sylvis apud barbaras gentes educatum, & sequentem ductum naturalis rationis in appetitu boni & fuga mali, pro qua D. Thomas ad predicatorum exterritum recurrat, non est instruatio indispensabiliter necessaria ad justificationem, aut de illis mysteriis, que nescie est credere necessitate mediis ad primam gratiam obtinendam, sed de aliis; sine quibus explicite creditis potest confert talis gratia. Ut sunt mysteria Nativitatis, Resurrectionis, Ascensionis Christi, & alia hujusmodi, ad quae addicendi & explicandi credenda tenetur homo, quam primum potest, necessitate precepti. Unde recursus ille ad exterritum predicatorum supponit puerum, ad quem instituendum mittitur, esse jam justificatum, & per internam illustrationem de mysteriis ad justificationem necessario credendis a Deo instruendum & illuminandum, & solum a D. Thoma requiritur, ut talis puer in fide plenus instruatur; sicut patet exemplo Cornelii, quo ibidem utitur: Cornelius enim, quando ad eum missus est Petrus, erat jam justificatus, & habebat fidem & gratiam: Alioquin ejus operatio non fuisse accepta Deo, cui sine fide nullus placere posset, ut sit idem Sanctus Docttor 2. 2. quest. 10. artic. 4. ad 4. subdits: Habebas autem fidem implicitam, nondum manifesta Evangelii veritate: unde ut eum in fide plenus instrueret, mititur ad eum Petrus,

228 Secundo respondeo cum Alvarez, Gonzalez & aliis

TRACTATUS SEXTUS DE LEGIBUS,

Ad Questionem 90. D. Thome, usque ad 109.

PRÆFATIO.

Oui (Amico Lector) ut in nostra Theologia velut integrum corpore, banc de legibus partem desideravimus, quam ego segni in plurimis Theologiis desideravi, quos pro exegesi dixerim, quod banc de legibus tractationem prætermiserim; quibus utilitas nihil ad humanas vita officias instauranda, aut necessarium magis esse potest; que, ut Tullius velut, instar nervorum & sanguinis per membrum perficitur, Reipublicam servans; immo & quibus universa hoc rerum omnium series regitur & constat. Neque enim singulis solum hominibus, aut rebus publicis impotens est; cum ipsa rerum, elementorum, ceterorumque compages, quatuor universum, & mundum dicimus, ita potest servariisque legibus confitetur, ut rerumque dicti potest, quod de rebus publicis Aristoteles scriptis 3. Rerum, earum salutem in legibus confitetur esse. Cum Deus prima mundi fundamenta faceret & immensam hanc corporum molam, valis extensa manu, numerus, pondusque rerum significans, quam sternat legem, quae omnia in ordinem cogit, res na sua fines dirigit, ac rebus modum imponit. Quia enim pates iratum turbasque more demolire, ut quidam dicit, retardare, aut frangere, dum immensum aquarum volumenius, quas procelles, tempestatisque foras exciscere & impellentes, naufragium terra minantur. Hoc impensa litteris scriptaque legi corripectus, tamquam legem rituum, ut & Patribus quidam dicimus, mare primum in littore, curvissime fluctibus, remitti posse adores. Sed quia ad caloribus meribus, varietate temporum, immutabili ordine recurrentem dicam? Utinam tam obtemperares homo legi sibi infusa, quam res infinites. & scilicet Dei imperio capaces, positis fili legibus parent. Nec vero ita suo arbitrio hominem relibet esse censendum est, ut nullus cum natura debeat legibus, honesta, virtute & ratione consentanea proferat, & prava devitare. Habet homo innatam nec ignorantia filiilem, inquit Bernardus Lib. de diligendo Deo, qui facienda & preponenda demonstrat, & quis his contraria prohibet. Hanc legem Tullius summa eloquencia explicat, & ut Lactancius referens visionem est, pene divina vocis depinxit. Et quidem (Inquit Tullius apud eundem Lat. Lib. 6. infra) vera lex, recta ratio, natura congrua, diffusa in cunctis, constant, sempiterna, quia vocet ad officium jubendo, vetando a fraude deterrat. Huius legi nec propagari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec vero aut per senatum, aut populum solvi has leges possimus, neque est querendus explanator aut interpres ejus alius. Nec erit alia lex Roma, alia Athenis, alia nunc, alia postea: Sed & omnes gentes, & omni tempore: una lex & sempiterna & immutabilis continet: uniuersus erit communis quasi magister & imperator omnium Deus; illi legis hujus inventor, disceptrator, lator. Hac sane egregia legi natura, impensa moralium omnium animis, explicata & commendata. Verum præter eam naturam legem, vel indicem huius rationis capaci, vel impensa creaturis, omnis Iesus & rationis experientia; alias inter homines a sapientibus promulgata leges necesse sunt; ad societatem hominum tuendam, ad infinitendum regnum, ad suum cuique jus servandum, & impetratum hominum pertulitatem reverendam. Nam quod probis artibus, iusto non est lex potis, & ut Aristoteles Lib. 1. Ethic. cap. 8. inquit, politus & liberalis homo, ita animo affectus est, ut sibi lex esse velit. Et enim nihil sapientis de his naturali lege statuerit, quis in variis cibis, negotiis, causisque accidens, de quibus sententia serenda est: nec præterea omnium hominum arbitris permittendum fuerit, ut de his rebus statuerit, & iudicaret, cum solente variis affectibus duci, a quibus in eadem re, non eadem sapientia judicari proficerentur. Rethor enim T. Livius Lib. 8. dicit, hominem esse a quo impetrat, ubi jus, ubi iniuria; esse gratia locum, esse beneficio; & iacti & ignoscere potest; inter amicum & inimicum discernere esse. Igne constituta leges erant, firmi, immutabiles, quibus in causa pari, eadem vel sufficiens vel premia decernerentur. Unde legem dicit idem Hippocratis scriptor, rem furdam, & inexorabilem esse, salubriorem, melioremque inopi, quam potenti, nihil laximenti ac venia habere, si modum excesserit. Sed quid de divinis legibus statuerit? An non præter eas leges quibus homines ad civilem dumeras vitam ducentam instaurantur, quia in re peccato habent & ducunt. Philosophus, alioquin suis suis leges quibus docerentur ea quae ad divinam cultum pertinent, & ad eternam beatitudinem promoverentur? Sancte non omnia legibus conseruantur & regentur, nisi Religio suas leges habet; quibus & veritatem cultum doceret, & illas sanctissimas tuerentur. Quare apostolus hominibus legem Deum sibi promulgavit, saepe Religionis partem praecipue fecit. Alterum veterem, quae pene oblitum delectam naturalem, & memoriam hominum, usum reverent, alterum gratia, quae impensis etiam votorum perficeret, & vacuam imploret; alterum, quia Iudaici, ut servi timore; alterum quia Christiani, in liberis filiorum videntur, amore regentur. Egregio enim Augustinus dicit, scilicet discrimine ueramque legem distinguunt, timore & amore. Enimvero quod perennitatem argumentum a iudicis existimatam est legem in lapidibus scriptam, ut apud Romanos xix. subtilis ad perpertuum leges incibantur; verus infelix legi veteris rigorem demonstrabat. Vix enim illa datur, videlicet lex esse penitum, quam quae non ceremonia es quibus latra fuerat, baptizati, ceterique: ut

voces Apostolus, legi iustitiae onerabat, ut importabile jugum dici posuerit; & quod victimarum sanguine sancta est, ut debetur impolita servis, qui nisi verberibus malioris non sunt. Verum faciliter legi veteri sanctiorque lex nova, filii non impolita, sed data successit; quae scripta in cordibus tota gratia & amore constat, amore servatur, & cum ultima sit, omnium absoluissima cui nihil deficit, præter ceteras, quas dotes habet quae in humanis legibus ad veteri desiderantur, quas summa eloquentia Vates explicat, ut D. Thomas aduersit. I. 2. q. 91. art. 4. Immaculata est, quod nihil gravum aut iubet nos permitas. Convertens animas, quod nedum externos hominum miseri, sed interior os, inimicorum que animi sensus regat. Tertimoni præfatis parvulis, quod ad sternere, hominum voces & promovet. Hoc legum omnia officia & dores: unde manifestum fit, rerum omnium naturae, rerum publicarum, ut Religionis salutem, in legibus constitutam esse. Non praesbam (Amico Lector) me tam mules de legibus positum loco distillarum, sed dumtaxa volueram pauperem in limine se fieri, ne te magis impellerem, quam ducere in hanc tractacionem viderem. Sed nihil eorum prætermittere posui, ut probarem quod ex Philosopho me proprio initio fuerat, rerum omnium salutem, in legibus istam esse, legibus totius universi ordinis confitare. Sed hoc falso commodum reportabo, ut eos tractacionis synopsim, & participationem delineaverim. Disputationibus enim quas insitum, tractacionem omnem absolvi, & naturam, munera, dores legum hoc ordine, in communi, acerna, naturali, humana, diuina, veseris, & nos explicabo.

D I S P U T A T I O I.

De lege in Communi.

Ad quest. 90. Divi Thome, & duas sequentes.

Um juxta Apostolum ad Roman. 6. peccati cognitio per legem habeatur, ipsamque peccatum legis transgrexio sit, ad perfectiorem Tractationem de peccatis intelligentiam, tractationem de legibus subiungimus. Et quia recta doctrina methodus exigit, ut ad universalibus ad particularia descendamus, primo agamus de lege in communi, deinde varia eius species exponemus.

A R T I C U L U S I.

Virum lex essentialiter pertinet ad intellectum, vel ad voluntatem?

S. I.

Quibusdam præmissis reseruntur sententia?

Notandum primo, hoc nomen lex dici, vel a legendis, eo quod homo in ipsa legit quod illi agendum vel omnitemendum est, aut quia leges olim scripto tradiebantur, ut omnibus legentibus, ut Ildorius ait lib. a. Etymol. cap. 10. Vel ab eligendo, ut Cicero lib. 2. de legibus censet, quia ipsa lex est reguli elegendorum. Vel juxta D. Thomam, Casiodorum, & Damasceni commentatorem, lib. 4. fidei cap. 23. a ligando, quia per eam ligantur subditis ad ipsas observantiam, ut ait S. Doctor. Vel ut loquitur Casiodorus apud predictum Damasceni commentatorem, eo quod animos nostraros liget, suisque rebus observios confitetur. Et hec etymologia fundamentum habet in Scriptura, in qua leges sapientis ab hoc effectu ligandi, vincula appellantur: Psalm. 2. Dirupimus vincula rerum. Jeremie 2. A facio confitibili jugum meum, rupisti vincula mea, & dissihi. Non serviam.

His suppositis, quantum ad nomen, & necessitatem, atque existentiam legis, ut ipsius quidditatem, & efficiemtiam declaramus, inquirimus, an lex essentialiter ad intellectum vel ad voluntatem pertinet, & cujus ex illis potentissimus actus existat? in cuius difficultatis resolutione tres repetio Theologorum sententias. Alii enim centent, legem ad voluntatem pertinere, alii ad intellectum, alii ad utramque potentiam. Primum docent Alphonius a Castro lib. 1. de lege penalib. 1. Joannes Medina Codice de Oratione q. 2. & Suarez lib. 1. de legibus cap. 5. num. 24. ubi legem in Principi existentiam ait esse auctum ipsius voluntatis justitia & recte, quo vult in inferiore obligare ad hoc vel illud faciendum. Secundum assertur a D. Thome hic art. 1. & ab omnibus eis Diciphilis, quos sequuntur Vafquez, Valentia, Azorius, & alii. Terrium denique sententiam, in utroque actu intellectus & voluntatis efficiemtiam legis constituent, tuerunt Gerson Alphabeto 2. de potestate Ecclesiastica, considerat. I. 3. quae est de origine juris & legum, Gregorius Ariminensis in 1. dist. ultima, quest. unica, & Beccanu in Tractatu de legibus, cap. 1.

His suppositis, quantum ad nomen, & necessitatem, atque existentiam legis, ut ipsius quidditatem, & efficiemtiam declaramus, inquirimus, an lex essentialiter ad intellectum vel ad voluntatem pertinet, & cujus ex illis potentissimus actus existat? in cuius difficultatis resolutione tres repetio Theologorum sententias. Alii enim centent, legem ad voluntatem pertinere, alii ad intellectum, alii ad utramque potentiam. Primum docent Alphonius a Castro lib. 1. de lege penalib. 1. Joannes Medina Codice de Oratione q. 2. & Suarez lib. 1. de legibus cap. 5. num. 24. ubi legem in Principi existentiam ait esse auctum ipsius voluntatis justitia & recte, quo vult in inferiore obligare ad hoc vel illud faciendum. Secundum assertur a D. Thome hic art. 1. & ab omnibus eis Diciphilis, quos sequuntur Vafquez, Valentia, Azorius, & alii. Terrium denique sententiam, in utroque actu intellectus & voluntatis efficiemtiam legis constituent, tuerunt Gerson Alphabeto 2. de potestate Ecclesiastica, considerat. I. 3. quae est de origine juris & legum, Gregorius Ariminensis in 1. dist. ultima, quest. unica, & Beccanu in Tractatu de legibus, cap. 1.

S. II.

Sententia D. Thome preservatur.

Ico igitur, lex, quantum ad suam substantiam, est 6. sibi in actu intellectus, sed præluppolitive, & de connotato, importat actum voluntatis.

Prima pars est D. Thomas hic art. 1. ubi illam probat primo, in arguento sed contra, ex eo quod ad legem pertinet praecipere & imperare. Sed hoc essentialiter pertinet ad intellectum, ut ostenderat supra q. 27. art. 1. ubi sic ait: Imperare est essentialiter auctus rationis, imperans enim ordinat eum cui imperat ad aliquod agendum, intimando, vel denuntiando: Sit autem ordinare per modum cuiusdam intimationis, est rationis. De quo siue in Tractatu de actibus humanis q. 11. art. 3.

Deinde in corpore articuli sic discurreat: Lex nihil est aliud, quam regula quædam & mensura humanorum a sum, secundum quam inducitur quis ad agendum, vel ab agendo retrahitur; Sed regulari & mensurare actus humanos, ad rs-

Disputatio Prima,

ad rationem pertinet: Ergo lex quantum ad suum substantiam est aliquid rationis. Minor pater, Majorem vero sicut ostendit. In unicoque genere id quod est principium, est mensura, & regula illius generis; nam unitas quae est principium numeri, est mensura omnium numerorum; & motus primi cali, qui est primus in generatione, est mensura omniat motuum corporum interiorum: Sed ratio est primum principium actionis humanae: Ergo regulare & mensurare actus humanos, ad rationem pertinet.

7. Potest insuper funderi conclusio hac ratione: Essentialiter est legi obligare subditum sibi ad agendum vel omitendum aliquid, unde, ut supra ex D. Thomas, & Celsidoro dicebamus, lex a ligando dicitur: Sed sola voluntas superioris non obligat subditum, quantumcumque cognoscit illam, donec ipsi intimeret: Ergo ratio legis non in actu voluntatis, sed in precepto, aut intimatione intellectus constituit. Major conatur, Minor etiam est certa, est enim aliquis stat voluntatem Principis sui est faciat aliud, non tenetur facere, quoque sibi intimetur. Item Religiosus non tenetur facere voluntatem sui superioris ante intimationem. Contra vero, si aliquis pricipiat superior, etiam si non habeat voluntatem ut ponatur in executione, tenetur subditus exequi; sicut Abraham, in fine precepto Dei, tenebat filium Isaac sacrificare, licet Deus non haberet voluntatem efficiacem, ut sacrificaretur.

Hic addi possunt plura Scriptura loca, quibus lex nomine lucis significatur: Psalm. 4. *Signatum est super nos lumen vestrum noster*. Psalm. 18. *Principem Domini lucidum illuminans oculos*. Prov. 7. *Mandatum lucerna eis, & lex lux*. Item Chaldaea lex dicitur *Virgines*, a verbo *vir*, quod est illuminare, quasi ejus manus sit lucere, splendescere & illuminare: Sed lumen ac illuminatio ad intellectum pertinet, cum illuminatio in spiritualibus, nihil aliud sit, quam veritas manifestatio iuxta illud ad Ephes. 5. *Cum quod manifestatio lumen eis*: Ergo lex, quantum ad suam substantiam ad intellectum pertinet. Unde Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, cap. 6. legem definit, *rationem summam, cui semper obtemperandum est*. Et Cicero lib. 1. de legibus, legem naturalem sic describit: *Lex (inquit) est ratio summa infinita in natura; que juberet ea quae facienda sunt, prohibebat contraria*.

8. Quod vero lex presupponitur & de connotato importet actu voluntatis, ut secunda pars conclusionis affectit, manifestum est: Tum quia proprium est legis movere subditos ad aliquid agendum: Solus autem intellectus abesse voluntate non potest movere. Tum etiam, quia lex non pertinet ad intellectum speculativum, sed ad practicum, & constitut, ut ostendimus articulo sequenti, in actu imperii, licet elicitive, & quantum ad substantiam, non ad intellectum pertinet, presupponit actu voluntatis, illimumque de connotato importat. Unde si nihil aliud velint Gregorius, & Beccanus, aliqui Auctores, qui legem ad intellectum & voluntatem pertinere existimant, a veritate non aberrant; si vero intendant, legem substantiam ex aquo ad voluntatem & intellectum spectare, fallimur aberrant, cum repugnet unum simplicem actu esse elicitive & quod substantiam a dubiis potest.

§. III.

Voluntas obiectio.

9. Objiciunt in primis Adversarii aliqua Scriptura testimonia, in quibus lex Dei appellatur voluntas Dei: Psalm. 19. *In capite libri scriptum est de me, ut faciem voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*. Psalm. 102. *Natura fecit vias suas Moysi, filii Israel voluntates suas, ita est leges & precepta sua*. Et 2. Machab. 1. *De teobis cor omnibus ut colatis eum, & facias eum voluntarem, id est legem eius servetus*.

Leges quoque civiles dicuntur esse placita Principium, Institutum de iure naturali, gent. & civili. Confer, ibidemque §. Sed quod dicitur: *Quod Principi placuit, legis habet vigorem*. Et Augustinus lib. 4. de civi. Dei cap. 6. *Aribitorum (inquit) principium pro legibus erant*. Demum Aristoteles in Rhetorica ad Alexandrum, cap. 1. affirmat legem esse communem civitatis consentaneam. Et Cicero lib. 1. de legibus docet legem ab electione dictam esse: Ergo lex non pertinet ad rationem, sed ad voluntatem.

10. Verum ad hanc facile respondetur cum Magistro Soto lib. 1. de iustitia q. 1. art. 1. illa testimonio non convincere legem esse actu voluntatis elicitive, & quantum ad substantiam, sed solum illum presupponere, & connotare; subinde illa probare quidem secundam partem nostra conclusionis, sed non impugnare primam. Lex er-

go Dei in Scriptura Sacra, voluntas ejus appellatur, vel quia voluntatem Dei supponit, vel quia est signum illius, nam inter signa voluntatis divinae, quae recentur D. Thom. 1. p. q. 19. art. 12. unum est lex seu preceptum. Interdum vero leges divinae in Scriptura Dei iudicatae appellantur Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicis sua non manifestavit eis*; quia consituta formata est in actu intellectus intinente & denuntiante Dei voluntatem. Idem dicendum ad alia testimonia, lex enim electio, vel arbitrium Principis appellatur, quia arbitrium & electio nem Principis sequitur, cam scilicet praescripit quod Princeps elegit & decrevit.

Objiciunt secundo: Munus legis est movere subditos ad recte operandum, sed ad efficientiam operationem ipsi conformem: Sed movere ad exercitium operationis in ordine ad aliquem finem, spectat ad voluntatem, ut docet D. Thomas supra quest. 9. artic. 1. idque convincit ipsius ratio, nempe quia objectum voluntatis est finis, quae est primum principium in agenda: Ergo lex ad voluntatem pertinet.

Respondeo, munus legis esse movere subditos ad recte operandum, non quomodocumque, sed intimidando & loquendo, quod est proprium intellectus, non autem voluntatis, cui solum convenienter movere per modum impellentis, & quantum ad exercitium actus.

Objiciunt tertio: Ferre legem est actus iustitiae legalis, cum lex ordinatur ad bonum commune, quod a iustitia legali respicit: Sed iustitia legalis est virtus in voluntate residens: Ergo lex pertinet ad voluntatem.

Respondeo negando Majorem, nam condere legem non est actus iustitiae legalis, sed prudenter politica aut regalis, unde divina Sapientia Proverbi. 8. ita de se loquitur: *Per me Reges regnanti, & legum conditores iuste decursum*. Prudenter tamen politica vel regalis, qua leges habet condere, actum iustitiae legalis bonum commune intendit & prouidit. Unde lex essentialiter & formaliter ad intellectum pertinet, licet connotet ordinatum ad voluntatem, ejusque actum praefuponat, ut in secunda parte conclusionis declaravimus.

Objiciunt quartio: Lex nihil aliud est, quam regula 15 quazam & mensura humanorum actuum ut supra dicebamus: sed regulari humanos actus, pertinet ad voluntatem, ut docet D. Thomas a 2. q. 10. ubi afferit voluntate divinam esse primam regulam, quia actiones humanae regulari debent, voluntatem vero Pratorum esse secundam regulam participatam a prima: Ergo lex pertinet ad voluntatem.

Respondeo quod voluntas divina est prima regula humanorum actuum, ut dirigit a ratione divina, & non alias; ac proinde ratio prima regule humanorum actuum competit per se primo ratione divina, & participative ratione creatae; unde etiam voluntas Pratorum non dicitur secunda regula actuum humanorum, participata a prima, nisi prout dirigit a ratione creatae, & sic intelligentes est D. Thomas loco citato, cum docet voluntatem divinam esse primam regulam actuum humanorum, & voluntatem Pratorum secundam regulam, participatam a prima.

Objiciunt quinto Auctores tertie sententie, existimantes legem ad intellectum & voluntatem ex aequo pertinere, D. Augustinus, qui lib. 22. contra Faustum cap. 27. legem etiam definient ait, esse aut rationem, aut voluntatem divinam.

Verum hoc frivolum est, nam S. Doctor dicens, legem 18 eternam esse intellectum aut voluntatem Dei, non intendit illam ex aquo pertinere ad utramque potentiam, sed ad unam vel aliam, disjunctive, velone confutabo ab his opinioneibus abstinebam, quia nihil ad suum propositum conducebant. Loco vero supra citato libri primi de libero arbitrio, determinans ex professo hanc questionem, quam in libris contra Faustum indecimam reliquerat, legem definit, rationem summam, cui semper obtemperandum est, subindeque eam ad solum intellectum quod substantiam pertinere, manifeste declarat.

§. IV.

Corollarium notissimum dignum.

Ex dictis colligitur contra Lorcan, & quoddam alias Re- 19 centiores, legem non constitire essentialiter in actu judicii practici intellectus: sed in actu imperii, seu potius in aliquo per ipsum constituto.

Pro intelligentia huius corollarii breviter explicandum est actuum intellectus & voluntatis, qui ad legis constitutionem intervenit. Unde sciendum est, quod legislator cognoscere bonum commune, quod maxime in pace & tranquillitate Reipublica constituit, intendit hoc bonum, & ex ejus intentione statim sequitur conflitatio de mediis quibus illud assequatur, quae consultatio est actuus intellectus practici, qui dicitur ebulia, ut docet S. Thomas 2. quest. 51. art. 1. deinde sequitur iudicium intel-

De Legi in Communi.

321

intelleceti practici, quod est terminus confili, & nihil aliud quam sententia intellexas approbas hoc medium pra illo, pro quo actu dirigendo ponitur alia virtus in intellectu, adjuncta prudentia, que dicitur synesis, ut tradit idem S. Doctor ibidem art. 3. Pollea sequitur electio voluntatis, qua eligit medium quod iudicatu convenientius in ordine ad affectionem finis, pro qua elicienda ponuntur virtutes morales in voluntate, & in appetitu sensitivo. Denique sequitur alius actus intellectus, qui dicitur imperium practicum, quo per modum ordinacionis & intimacionis intellectus, Princeps efficaciter precipit subditum id quod convenientius iudicavit & eligit ad bonum Reipublica consequendum, pro quo actu ponitur prudentia, ut constat ex D. Thoma 2. q. 47. articulo 8. Dicimus ergo legem non constitire in actu illo judicii practici intellectus, qui antecedit electionem. Ratio est, quia, ut supra dicebamus, ad legem pertinet praepicere: Sed iudicium de aliquo faciendo salvatur sine praepicito: Ergo lex non pertinet essentialiter ad actum iudicii qui antecedit electionem, sed ad actum imperii qui electionem subsequitur.

Confirmatur: De ratione legis est obligare subditum ad aliquid agendum, ut patet ex supra dictis: Sed in iudicio intellectus practici non includitur haec obligatio, nam optime stat Principem iudicare esse conveniens ut subditus aliquid operetur, taleque iudicium immotescere subditum, & tamen ex vi illius non obligari, dum non accedit intimatio quia ei precipitum est ut illud operetur: Ergo lex non constitit essentialiter in actu iudicii practici, antecedente electionem, sed in actu imperii ad illam subfento, que Princeps ordinat subditum ad aliquid agendum, intimo, vel denunciando.

Dices contra hanc rationem: Lex essentialiter pertinet ad intellectum, ut articulo precedenti ostendimus: Ergo non respicit bonum commune ut ultimum finem. Consequens videtur manifista, ultimus enim finis non respicitur nisi a voluntate, cum sit eius objectum.

Respondeo, concessio Antecedente, distinguendo Consequens: Non respicit ultimum finem, sub ratione boni, concedo, sic enim pertinet ad voluntatem. Sub ratione veri, dirigendo scilicet & imperando in ordine ad illud, neque consequentiam, hoc enim proprium est intellectus.

Secunda ratio D. Thoma est: Lex ordinat hominem ad 27 debitum finem illius: Sed debitus finis hominis est felicitas seu bonum commune: Ergo lex essentialiter respicit bonum commune. Secunda ratio: Lex ordinat hominem ad 27 debitum finem illius: Sed debitus finis hominis est felicitas seu bonum commune: Ergo lex essentialiter respicit bonum commune. Major confit ex ratione precedentem, Minor sic probatur a D. Thoma. Quilibet pars ex natura sua ordinatur ad utrumque, sicut imperfectum ad perfectum. Sed homo est pars totius communis perfectae: Ergo per se ordinatur ad totum communis perfectam: At hoc tota communis pars se ordinatur ad suam felicitatem & commune bonum, cum respiciat illud ut propriam perfectionem sibi proportionatam, & finem sibi proprium: Ergo de primo ad ultimum, homo ordinatur ad bonum commune, illud que ex propria nature respicit.

Demum funderi potest conclusio hoc discursu: Potesas legislativa, que est in Princeps, respicit essentialiter bonum commune: Ergo & lex. Consequens patet, nam actus cuiuscumque potentie non potest extrahiri a ratione formalis potentie cuius est actus. Antecedens probatur: Omnis potestas condendi leges, que est in Principibus, vel a Deo, vel a populo: Si a Deo, constat omnem conseruari propter bonum commune, cum Deus tale bonum praecepit intendat. Si a populo, idem patet, nam sicut illam conseruerit omnes, ita eo fine & animo conseruerit, ut ad publicum ipsorum bonum exerceatur; non vero ad privatum ipsius Principis commendandum referatur. Unde in Concilio Toletano VIII. cap. 10. praecepit, ut qui eliguntur in Regem & iure, non proficerent proprii iura commodi, sed providerent pars progentie sua.

Conformatur: Inter causam efficientem seu moventem, & finalem, debet esse proportio: Atque leges non coniduntur, nisi ab his qui praeclara multitudini, quae sunt superiores qualiter particulari homine, in ea multitudine contento: Ergo in bonum commune totius multitudinis diriguntur debent.

Dico secundo, de ratione legis est, esse stabilem & permanente, ac durare & obligare quoadusque revocetur, subindeque effl aliquo modo perpetuum.

Colligitur ex capitulo ultimo de officio legis, ubi dicitur statutum legati habere vim legis & perpetuo durare. Unde Doctores communiter hoc differuntur ponunt inter praecipit ab homine datum, per modum praecipi personalis, & latum per modum legis seu constitutionis, quod parum praecipit ex parte mortis praecipientis, leg. Mandatum, Cod. Mandatum, non vero lex, seu statutum; quia lex non moritur, ut notant Abbas & alii in capitulo Irrefragabilis, §. Ceterum, de officio Ordinarii.

Potest etiam haec veritas inductione, nam lex eterna, 30 cum in mente divina existat, perpetua est & immutabilis. Similiter lex naturalis, quae participatio est eterna, perpetuo durat. Lex etiam divina, tam vetus, perpetua fuit, conseruante omnes obligando usque ad adventum Christi, Genet. Tom. III.

Episcopi autem Papae. De quo vide Sylvestrum verbo Lxx, q. 4. Similiter fratres Religiosum habent eundem ius prae-
cipiendi, sed non leges condendi, quod tantum peccatum Con-
gregationes generales, seu Capitula generalia possident.

ARTICULUS IV.

Verum promulgatio se necessaria, & essentialis legis?

§. I.

Duplici conclusione utraque differentias resolvitur.

DILO PRIMO: ut lex obliget in actu secundo, aliquis eius promulgatio necessaria requiritur. Ita communiter Theologi cum D. Thoma hic art. 4. ubi sic discutit: Lex se habet per modum regulæ & mensurae actuum humanorum, quam homines sequi debent, eaque suas actiones conformare; Sed id præstare nequeunt, nisi ei lex innotescat, neque lex eis potest innotescere nisi per promulgationem: Ergo ut lex obliget, aliquis eius promulgatio necessaria requiritur.

56. Confirmatur: Lex sapientia natura est quid dirigens & illuminans, ut constat ex dictis art. 1. At quod domini latet, & est in pectora Legislatoris recondita, non potest dirigere & illuminare; Ergo lex nondum cognita non potest officium legis exercere, & obligare subditos in actu secundo. Unde la lege Codice de legibus, sic dicitur: *Lex sacraissima, qua confinguntur hominum u-
tas, intelligi ab omnibus debet.*

Confirmatur amplius, qui cum voluntate non possit ferri in incognitum, sequeretur homines obligari ad impossibile, si tenetor legem servare ante sufficientem illius promulgationem.

57. Advertendum tamen est, ne ex industria in conclusione dixisse: ut lex obliget in actu secundo, *aliquam ejus promulgationem necessario requiri*; quia promulgatio non requiritur aequaliter in omnibus legibus, sed diversimode, juxta naturam cuiuslibet; nam ut omittamus legem aternam & naturalem, de quibus suo loco dicimus, lex divina positiva non eget tam solemnem promulgationem, sicut lex humana; aliudque enim lex divina promulgatur sola interna revelatione, ut multis Prophetarum contigit; aliudque per solam externam propositionem; factam a Deo, sine aliqua solemnitate, qua ratione Christus Dominus promulgavit suam legem Apostolis; aliudque vero propter aliqua signa externa, cum voluntate quadam; & hoc modo lex Mosaica promulgata fuit in monte Sinai, & lex Evangelica in die Pentecostes. Lex tamen humana semper debet promulgari per signa externa, cum aliqua solemnitate, & sic obtinet usus tam in Republica seculari, quam Ecclesiastica. Ratio vero huius differentiae est, quia cum Deus legis divina institutor, sit supremus Dominus similitores & omnibus modis, potest modo quo voluntari intime legem & obligare ad eum obseruantiam homo; vero qui non habet tam supremum dominium, id non potest, sed cum agat velati duplexem personam, publicam scilicet & privatam, Princeps si debet proponere legem, ut ex modo proponendi significet. Ie proponere illam ut Principem contendente legem, & non ut particularē personam; hoc autem non fit nisi adhuc alia aliquia solemnitate publica, id significante. Ergo lex humana semper promulgari debet per signa externa cum aliqua solemnitate. Utrum vero sufficiat ad hujusmodi solemnem promulgationem quod denuntietur in curia Principis, an vero requiratur quod denuntietur in singulis provincialibus regni, diocesis, aut civitatibus, dicimus infra disp. 4. can. de legi humana aegens.

58. Dico secundo, promulgatio non est de essentia legis, aut ratio formalis illius, sed dñntaxat conditio necessaria requirita, ut actualiter obligari subditos. Est contra Medina, Montefino, Vafquez, & alios, existimantes, promulgationem esse de essentia legis, & rationem ejus formalem ingredi. Pro qua sententia Andreas Duvalius citat S. Thomam hic art. 4. sed immo, cum S. Doctor ibidem oppositum doceat; ut constabit ex mox dicendis.

Probatur ergo primo conclusio ex D. Thoma art. 4. ubi assertum promulgationem esse applicationem legis ad alios qui per illam obligantur: Sed applicatio aliquippe rei supponit rem jam constitutam in sua ratione formalis. Ergo promulgatio supponit legem jam constitutam in sua ratione formalis, & sic non est ratio formalis illius, sed dñntaxat conditio necessaria requirita ut actualiter obligari.

59. Confirmatur: Ita se habet, ut ait S. Doctor, promulgatio legis ad legem, sicut applicatio mensurae ad mensuratum: Sed applicatio mensurae ad mensuratum, supponit mensuram in sua ratione formalis constitutam, ut patet inductione in omnibus mensuris: Ergo etiam promulgatio legis, eam supponit in sua ratione formalis constitutam, subindeque ejus essentiam vel rationem forma-

lem non ingreditur.

Probatur secundo conclusio ratione: Lex est actus prae-

dentis existens in Principe, ut constat ex dictis art. 1. Sed tota ratio formalis hujus actus salvatur ante actionem promulgationem iactam subditis. Ergo & tota essentia legis. Probatur minor: Actus prudentia est actus intellectus practici distantis aliquid esse faciendum: Sed antea actionem promulgationem salvatur hujusmodi differen-
tia: Ego, &c.

Probatur tertio: Lex in pectora Legislatoris recondita, nondum promulgata, apta est ad inducendum obligandum: Sed talis aptitudo sufficiit ad essentiam legis, nam res per apertitudinem & actum primum, ut docent Philosophi, dehinc uirtus, & non per actum secundum, qui modo est, modo vero non est: Ergo tota essentia & definitio legis salvatur, ante ipsum promulgationem.

Ut ita conclusio magis illudetur, & Adversariorum

argumenta facilius diluvit, Notandum primo, conditionem requiriat ad aliquam rationem formalem esse in duplice differentia. Aliis enim est pars accidentalis, & mere extrinsecus, que prouide a Deo suppleri potest, sicut approximator agentis ad passum. Aliis est intrinsecus & essentialis, que a Deo suppleri non potest, & modus intrinsecus votari solet, qualis est apprehensionis seu cognitio in objecto voluntatis, bonum enim est ratio formalis talis objecti, apprehensionis vero est conditio: adeo tamen necessaria, ut bonum non possit, etiam de potentia absoluta, terminare actum voluntatis, nisi sit apprehensionis, juxta illud Augustini: *In uita amare possumus, in uincula nequissimus.* Cum ergo dicimus in conclusione, promulgationem esse conditionem necessaria requiriunt, ut lex obliget in actu secundo, loquimur de conditione hujus secundi generis, seu intrinseci & essentiali, non vero de parte intrinseci & accidentali.

Notandum secundo, quod sicut in calor ignis duo possumus considerare, nempe quod sit calefactorius, & quod sit calefaciens: primum autem convenit illi essentialiter, secundum vero accidentaliter; primum antecedenter ad actualis applicationem, secundum non nisi post illam; sic in lege considerare possumus, & quod sit obligativa in actu primo, ut ita dicam, & quod actualiter obligat.

Primum est illi essentialis, eaque convenit ante actualis promulgationem, secundum accedit ei, cum sit actus secundus respectu primi, & non convenit ei, nisi post promulgationem. Dicimus ergo in conclusione, quod sicut appetit ad secundum confirmationem, in definitione enim aliquippe non formaliter potest ingredi id quod sit haberet ut ratio formalis, sed etiam id quod se habet per modum conditionis aut modi intrinseci: sic in definitione objecti voluntatis ingreditur apprehensionis, non tanquam ratio formalis, sed ut conditio vel modus intrinsecus illius. Sic etiam iusta aliquis in definitione fidei ingreditur obtructus, de quo in Tractatu de fide, disp. 1. art. 5. Sic ergo D. Thomas definitio legem, non solum quantum ad rationem formalem illius, sed etiam ut est in esse completo obligandi in actu secundo, posuit in eius definitione promulgationem, quae est modus intrinsecus illius ut obligandi in actu secundo.

63 Objicies tertio: Si promulgatio non est de essentia legis & ratione formalis illius, sed dumtaxat conditio ut actu calefaciat: ita promulgatio non est ratio formalis, immo nec conditio ut lex sit obligativa in actu primo, subindeque non ingreditur illius essentialis, sed totam illam supponit, sicut applicatio caloris si ponit totam essentialis caloris, sed tamen conditio ut actualiter obligari subditos: cum hac differentia, quod applicatio caloris possit suppleri a Deo, quia est tantum conditio accidentalis; promulgatio vero non potest suppleri ab illo, quia est conditio essentialiter requiri. cum requiratur per modum propositionis objecti voluntatis, que cum sit appetitus rationalis, id est frequens ductum rationis & cognitionis intellectus, non potest ferri in incognitum.

§. II.

Solvuntur objectiones.

Obijecies primo contra primam conclusionem: Ad re- 64 rationem legis non requiritur promulgatio: Ergo nec ad eum constitutionem.

Kelponent aliqui, negando consequentiam & paritatem, quia inquit plura requiriunt ad conformatum, quam ad defruendum. Sed hoc solito displaceat, nam licet ut plurimum possit, non potest ad defruendum, quam ad destructionem, hoc tamen non semper est verum; sed contingit aliquando, totum quod requiratur ad confitendum, requiri ad destructionem: maxime quando modulus destructionis est ejusdem rationis ac modus confitundonis, ut contingit quando una lex revocatur per aliam. Immo contingere potest, id quod sufficit ad confitendum, non sufficere ad destructionem, ut patet in matrimonio, in quo confitens utriusque conjugis sufficit ad constitutionem matrimonii, non vero ad ejus dissolutionem. Unde melius responderet, negando Antecedens, dñm enim lex non revocatur per solemnem promulgationem, censetur moraliter perlevere cum sua prima & legitima promulgatione, & consequenter obligare in actu secundo, sicut dum valor honeste non revocatur revocatione solemnis, intimata subditis, moraliter loquendo, censetur menere, ut constat ex usu.

Objecies secundo contra secundam conclusionem: Gra- 65 tianus cap. In his, dist. 4. sic ait: *Leges iustitiae, cum promulgantur: Ergo ante promulgationem non sunt, subindeque promulgatio pertinet ad rationem formalem constitutam.*

Confirmatur ex D. Thoma hic art. 4. dicente quod ut lex virtutem habeat obligandi, necesse est ut promulga-

Ergo ante promulgationem non habet rationem formalem legis. Consequentia patet, quia ad rationem formalem legis pertinet vis ad obligandum, unde lex a ligando dicitur, ut idem S. Doctor art. 1. afferit.

66 Confirmatur amplius, quia in definitione legis quam tradit S. Thomas hic art. 4. ad calcem corporis articuli, ingreditur promulgatio, ut confitabit ex infra dicendis: Ergo illa pertinet ad rationem formalem legis, nam definitio debet explicare rationem formalem rei, sicut explicat illius efficiens.

Ad objectionem respondere auctoritatem illa Gratiani folium probat, quod per promulgationem solum institutum iure compite, tamquam per conditionem, quantum ad vim obligandi in actu secundo, non vero tamquam per rationem formalem & quidditativam.

Ad primam confirmationem similiter dicendum, quod quando D. Thomas ait quod ut lex virtutem habeat obligandi, necesse est ut promulgetur, solum intendit, legem ante promulgationem non habera vim obligandi in actu secundo, quia promulgatio, licet non sit de essentia legis, aut ratio formalis illius, est tamen conditio essentialiter requiri, ut lex actualiter obliget fibi subditos, ut in secunda conclusione diximus. Unde quando dicitur, quod ut lex habeat vim obligandi in actu secundo, requiriatur ut promulgetur, ly ut reduplicat tantum conditionem intrinsecam, non vero rationem formalem; sicut quando dicitur quod ut bonum habeat vim movendi voluntatem in actu secundo, requiriatur ut cognoscatur, illique per intellectum proponatur, particula ex exprimit rationem conditionem intrinsecam, non vero rationem formalem objecti motivi voluntatis. Ex quo patet ad secundam confirmationem, in definitione enim aliquippe non formaliter potest ingredi id quod sit haberet ut ratio formalis, sed etiam id quod se habet per modum conditionis aut modi intrinseci: sic in definitione objecti voluntatis ingreditur apprehensionis, non tanquam ratio formalis, sed ut conditio vel modus intrinsecus illius. Sic etiam iusta aliquis in definitione fidei ingreditur obtructus, de quo in Tractatu de fide, disp. 1. art. 5. Sic ergo D. Thomas definitio legem, non solum quantum ad rationem formalem illius, sed etiam ut est in esse completo obligandi in actu secundo, posuit in eius definitione promulgationem, quae est modus intrinsecus illius ut obligandi in actu secundo.

67 Objicies tertio: Si promulgatio non est de essentia legis & ratione formalis illius, sed dumtaxat conditio ut actu calefaciat: ita promulgatio non est ratio formalis, immo nec conditio ut lex sit obligativa in actu primo, subindeque non ingreditur illius essentialis, sed totam illam supponit, sicut applicatio caloris si ponit totam essentialis caloris, sed tamen conditio ut actualiter obligari subditos: cum hac differentia, quod applicatio caloris possit suppleri a Deo, quia est tantum conditio accidentalis; promulgatio vero non potest suppleri ab illo, quia est conditio essentialiter requiri. cum requiratur per modum propositionis objecti voluntatis, que cum sit appetitus rationalis, id est frequens ductum rationis & cognitionis intellectus, non potest ferri in incognitum.

Nec valet si dicas, quod licet lex humana ante promulgationem habeat omnem suam rationem formalem, debet tamen et applicatio, que fit per promulgationem, & sic non habet vim obligandi. Nam sensu constituta legem ait, quia cum ex natura sua sit flabilis, immobilia, & perpetua, connotatam per illum modum ad sui consistentiam, quia melius immobilia & perpetua illius conservaret, & tenaciam ex firmis memoriae hominum ingratuerit: hic autem modus est scriptura, ut de se patet, & docet S. Thomas verbis supra relatis, quibus ait quod promulgatio profusa ab futurum extenditur per firmatam scripturam, que quoadammodo semper legem promulgat: Ergo, &c.

ARTICULUS V.

Quoniam sit Legis divisio?

LEx generaliter dividitur in divinam & humanam: 70 Lex divina est illa, quæ a Dei auctoritate immediate vi habet, licet ejus promulgatio non fiat a Deo immediate, sed interventus Angeli vel hominis. Cujusmodi fuit lex vetus a Deo tradita Moysi per Angelos, & per eum promulgata, & lex Evangelica, a Christo late, & partim per ipsum, partim per Apolos publicata. Lex humana est illa, quæ fertur immediate humanæ auctoritate, licet a Deo accepta. Primus vero inter homines Legislator fuit Moyses apud Hebreos, Phineas apud Grecos, Triphagius apud Aegyptios, Solon apud Athenienses, Lycurgus apud Lacedemonios, & Numa Pompilius apud Romanos.

Lex divina subdividitur in aternam, naturalem, & postmodum, quia lex Dei spectari potest vel ut ab aeterno concepta, vel ut impressa cujuslibet hominis intellectui, vel ut publica promulgatione manifestata. Lex vero divina positiva, in veterem & novam subdividitur. Prima est illa quam Deus dedit Moysi, per ministerium Angelorum, in monte Sinai, & per Moylem populo Israeliticum: Secunda est illa quam tulit Christus, novi testamenti auctor, & patrum per seipsum, partim per Apolos promulgavit. Sicut autem vetus tripliciter generis præcepta continebat, nempe, moralia, ceremonialia, & judicialia; sic nova etiam tripliciter præcepta complectitur, nempe, fidei, sacramentorum, & morum, ut ius exponeat infra, cum de lege nova differemus.

Lex humana in Ecclesiasticam & civilem subdividi- 71 tur. Illa fertur potestate Ecclesiastica, ut Papa, & Conciliorum; ita potestate seculari, ut Regum & Imperatorum. Prima jus Canonicum, altera jus Civile appetit. Corporis solutiones ad tertium, art. 4. huius qualitatis, ubi S. Doctor ait, quod promulgatio profusa ad futurum extenditur per firmatam scripturam, que quoadammodo semper legem promulgat: querunt hic aliqui, an sit de ratione legis, quod sit scriptis mandata?

T. 3. Gen. Tom. III.

Corollarium praecedentis doctrinae.

69 **E**x dictis colligitur legem sic recte definiri a D. Thoma hic art. 4. in calcem corporis articuli: *Lex est quodam rationis ordinatio ad hanc communem, ab ea qui curam communis habet promulgata.* Quam definitionem elicit S. Doctor ex quatuor articulis hujus questionis, in quibus totam legem essentiam declarat. Nam in primo ostendit, quod sit ordinatio rationis. In secundo, quod debet ferti ab eo qui curam habet communis. In tertio, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quarto, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. Corpus questionis, in quo definitionem essentiae legis ostendit, est de lege nova. In quarto, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinto, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexto, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octavo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nono, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In decimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In undevigesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In triginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quadraginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquagesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexagesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuagesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octagesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesimo, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In octoginta, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In nonagesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In centesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In ducentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In trecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In quattuorcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet moraliter. In quinquecentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet ceremonialiter. In sexcentesima, quod debet ferti ab eo qui curam habet judicialiter. In septuaginta

Disputatio Prima,

secretorum collectores, ingens illud opus concrexit & composuit, partim ex Summorum Pontificum decreis, partim ex canonibus Conciliorum, partim ex dictis & sententiis Sanctorum Ecclesie Patrum. Hoc autem opus correctum & editum fuit auctoritate Gregorii XIII. Summi Pontificis.

Decretum vero in tres partes dividitur. Prima pars continet distinctiones centum & unam, in quibus de jure divine & humano, deque his que ad mores compendios, quoque ad disciplinam Ecclesiasticam spectant, tractatur. Secunda continet causas triginta sex, & quatenus causa in variis questiones distributur. Causa autem trigesima sexta inferior Tractatus de penitentia, qui distinctionibus quinque perficitur. Tertia denique pars decreti, que agit de consecratione, quinque distinctiones complectitur.

Quod autem ad decretales, quo nomine proprie significatur rescripta seu Epistola Summorum Pontificum, ad pertinentia praeceps aut relations emissis, ex fuerunt collecte auctoritate Gregorii XIII. Summi Pontificis, per S. Raymundum, Ordinis Praedicatorum, ipsius Capellanus, & Pontificiarium, & divisae in quinque libros. Quoties autem decretales simpliciter allegantur, Gregoriane per excellentiam intelligentur.

His quinque libris decretarium Gregorii, additus est alias liber decretarium a Bonifacio VIII. Summo Pontifice, quem librum id est Sextum nuncupari voluit. Hoc Bonifaciu volumen quinque libros comprehendit.

Sunt & aliae constitutiones seu comprehendentes, que auctorem habent Clementem V. Fuerunt autem edita & publicata ab eis successore Joanne XXII. solentque appellari Clementinae, & divisae sunt in quinque libros.

Clementinis adjuncte sunt ab eodem Joanne Papa constitutiones viginti, quae Extravagantes appellantur, quasi vagae & excurrentes extra predictos decretarium libros. Denique sunt aliae constitutiones a diversis Romanis Pontificibus edita, quae Extravagantes communes inscripctae sunt, & quinque libros continent.

Affigunt autem Gratianus a dist. 14. usque ad 25. sex principia seu fontes, ex quibus totum ius canonicum erunt, seu derivatur, nimirum Scripturam facram, Traditiones, quae ab Apollinis tamquam ab Evangelii praeconitoribus promulgata sunt; Canones Apostolorum, qui tanta auctoritate non sunt, quante sunt Traditiones; Decretum Summorum Pontificum, & Conciliorum generalium; Concilia particularia Summi Pontificis calculo confirmata; & Epistolae decretales Summorum Pontificum.

⁷⁴ Liborum vero juris civilis, ab Imperatore Justiniano collecti, ordo & divisio est hujusmodi. Justinianus cum animadverteret ius Romanum quod civile per excellitatem appetit, in immanem & confusam molem excruevit, statuit illud certis & brevioribus finibus concludere. Erant autem ante ipsum tempora tres Codices, quibus continebantur leges & constitutiones anteriorum Imperatorum, Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosius: ex quibus unum conficit, quem de suo nomine nuncupavit. Perfectus Codice Justinianus, animam adject ad veterum Jurifconsulorum volumina, quorum infinitam prope multitudinem, & in duo milia librorum difformem, coadavit ac digestis in quinquaginta libros, qui libri Digestorum appellantur, vel Pandectarum, duo nomine a gracie vocibus *art. & denuo;* hoc est *suum caput;* quia universum veteris jurisprudentiae scientiam continent. Deinde ut haberent legem cupidi adolescentes facilem & simplicem viam, quia progedi possent ad amplissimum iuris scientiam, Justinianus compone curavit quatuor Institutionum libros, ut effent totius iuris elementa atque principia. Sed quoniam priori illi Codicis pleraque desiles videbantur, Justinianus ilium auctorem & emendatorem edidit, quem vocavit Codicem repetitae prelectionis; & hic est Codex, quem habemus, & quo utimur. Denique idem Imperator varias constitutiones, quas deinceps imperii est tempore promulgavit, in unum librum redigit, & has constitutiones modo Novellas, modo Authenticas appellamus. Ergo toto ius civile constitut, & compositeum est ex Codice, qui duodecim libris abfolvit, & quinquaginta libris Digestorum, seu Pandectarum, ex quatuor libris Institutionum, & unico libro Novellarum.

ARTICULUS VI.

Officia, effectus, & actus legis, breviter exponuntur.

⁷⁵ Dico primo, duo esse principia legis officia, nempe dirigere, & obligare.

Prima pars patet, nam de ratione mensura & regule est quod sit directiva mensura & regulati: Sed lex est mensura & regula actuum humanorum, ut constat ex dictis artic. 1. Ergo est directiva hominum, siquicunque offendit quid agere vel omittere debeant. Quam ob causam vocatur lex Proverb. 6. *Mandatum lucernae est, & lex lux.*

Et Psalm. 118. *Lucerna pedibus molli verbum tuum, & in met semitis meis.*

Secunda etiam manifesta est, lex enim a ligando dicitur, qua perenni (ut ait S. Thomas) obligatur subditus ad eius observantiam. Vel, ut loquitur Calcidorus, eo quod animis verbis ligatur, siveque tenet obnoxias confituntur. Hac autem obligatio, vel oritur ex ipsa rerum natura, si lex naturalis est, vel ex potestate & voluntate superioris, si lex positiva est.

Dico secundo, praecipuus legis effectus est facere bonos subditos. Ita S. Thomas hic quæst. 1. art. 1. ubi hanc rationem assert: Lex tendit ut faciat subditos obedientes suis: Ergo ut eos faciat bonus, sum subditorum propria virtus, per quam sunt boni, confitatur in eo quod bene obediant legi, sicut propria virtus Principis est, ut bene subditus imperet.

Porro tamen facit subditos bonos, vel simpliciter, vel secundum eas rationes, quae ei subiecti sunt, ut patet ex intentione cuiusque legis. Lex enim divina, præterum Evangelica, intendit ut homo fiat simpliciter bonus, non modo in exteriori opere, sed etiam in interiori animo, atque adeo ut fiat filius dei adoptivus per gratiam. Lex naturalis, ut fiat bonus virtutibus moralibus, que natura commemurantur. Lex civilis, ut fiat bonus civis, qui exterius faciat ea quae ad pacem Reipublice sunt necessaria. Lex Ecclesiastica, ut fiat bonus Clericus, qui fas faciat suo muneri.

Dico tertio, quatuor sunt actus legis, nimirum praepicer, prohibere, permittere, & punire. Ita S. Doctor citatus art. 2.

Probatur primo, quantum ad tres primos, ratione quam ibidem insinuat: Danus legis effectus correspondentes humanorum actuum differentias. Ergo sicut sunt tres humanae actuum differentiae genericae, scilicet bonitas, malitia, & indifferentia; cum actus humani sint vel ex genere boni, vel ex genere mali, vel ex genere seu ex objecto indifferentes: sic legis in genere tres effectus sunt, scilicet praepicer, prohibere, & permittere, nam praeplicantur actus boni, prohibentur actus mali, & permittuntur indifferentes.

Probatrum est, quantum ad quartum, ratione quam in Prædictis invenimus, refutat ut de ejus speciebus in particulari differamus, & primo quidem de lege aeterna, cum aliae sint tantum illius participiones, abeaque ut riuuli a fonte deriventur, & dependant. Unde fit

De Lega Aeterna.

in civitatibus, statuntque, ut ob bonum communis Reipublice, usus & simplices fornicationes a Judicibus non puniantur. Licer enim illi actus in ordine ad finem legis naturalis, qui est bonum rationis, pessimam sunt, subindeque per legem naturalem non permittantur, sed prohibeantur; tamen in ordine ad finem legis civilis, qui est bonum temporale Reipublice, indifferentes sunt, aut parum mali; malum enim Reipublice, quod configurit in illis ex una parte, refutari per bonum, quod evenit illi ex alia; occiso namque adultera male est Reipublice, in quantum ab ea tollitur una pars eius, sed hoc compensatur aliunde, ex eo minime quod timore occisionis plura evitant adulteria.

DISPUTATIO II.

De Lega Aeterna.

Ad questionem 93. Divi Thomae.

Postquam de lege in communia egimus, refutat ut de ejus speciebus in particulari differamus, & primo quidem de lege aeterna, cum aliae sint tantum illius participiones, abeaque ut riuuli a fonte deriventur, & dependant. Unde fit

ARTICULUS I.

An, & quid sit Lex aeterna?

§. I.

Duplici conclusione veritas declaratur.

⁷⁶ Dico primo, lex aeterna ponenda est in Deo. Ita Diversus Thomas supra quæst. 91. art. 1. ubi sic discutit:

Lex nihil aliud est, quam dictam practice rationis in Principe, qui gubernat aliquam communiam perfectam: Sed hoc dictamen invenitur in Deo, respicte communis totius universi: Ergo in Deo repertus lex qua totum universum gubernat. Major conflatio ex dictis disputatione procedunt. Minor vero probatur. In Deo est providentia, qua totus mundus regitur, ut Sanctus Doctor ostendit 1. part. quæst. 22. artic. 1. & 2. Ergo tota communis universi gubernatur ratione divina & dictaminis rationis practice, existente in Deo, ut in supremo gubernatore. Hanc consequentiam non probat Sanctus Thomas, sed illam supponit. Potest tamen facile probari ex eo quod divina providentia, ut confabat ex infra dicendis, supponit illud dictamen rationis divinae practice, & ex illo inferatur, sicut conclusio supponit principium ex quo inferatur: Ergo si in Deo est providentia, qua cuncta gubernantur, necesse est illa in illo illud dictamen rationis practice, cum quo habet necessarium connexionem, sicut conclusio cum suo principio. Tam ultra: Sed illud dictamen rationis practice in Deo existens, in quo constituit ratio legis, est aeterna, quia divina ratio nihil concipi ex tempore, ut dicitur Proverb. 8. Ergo aliqua lex est aeterna, illa videlicet, quae est ratio gubernationis omnium rerum, in Deo existens.

Hanc legem aeternam agnoverunt Gentiles Philosophi, ut telatur Marcus Tullius lib. 2. delegibus, ubi haec scribit: *Hanc videlicet sapientissimorum suisse sententiam, legem, neque hominum ingenii excogitaram, neque fictam aliquam esse populum, sed aeternam quiddam quoniam universum mundum regere, imperandi, prohibendique sapientiam.* Ita principem legem illam, & ultimam mentem dicunt esse: *omnis ratione aut cogitatione, id est precipientis, aut voluntatis Dei, ex qua illa lex, quam dicit humani generi dederunt, recte est latanda.*

⁷⁷ Dico secundo, lex aeterna nihil est aliud quam ratio divina sapientia existens in Deo aeterno, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum omnium creaturarum, in ordine ad bonum commune totius universi. Est etiam D. Thomas hic artic. 1. ubi sic ratiocinatur: *Sicut ratio rerum faciliendarum per artem, vocatur ars vel exemplar rerum artificiarum, ita etiam ratio gubernantis illarum subitorum, rationem legi obtinet, servatis aliis quae supra dictis esse de legi ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est universarum rerum, ad quas comparatur, sicut artifex ad artificias.* Est etiam gubernator omnium actuum & motionum, quae inventur in singulis creaturis. Unde sicut ratio divina sapientia, in quantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel idee: *ita ratio divina sapientia movens omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis.* Et secundum hoc lex aeterna nihil aliud est, quam ratio divina sapientia, secundum quod est directiva

Tbel. Genet. Tom. III.

Idem colligitur ex Augustino libro 22. contra Faustum 4 cap. 27. ubi ait, quod lex aeterna est ratio divina, vel voluntas Dei, ordinem naturalem conservari jubens, percurbari viens. Et lib. 1. de libero arbitrio. cap. 5. & 6. dicit legem aeternam esse rationem in mente Dei existentem, quae res omnes per congrua media in suis finis ordinantur & diriguntur: Ergo ex mente Sancti Augustini, & D. Thome, lex aeterna consistit in ratione divina sapientie; secundum quod est directiva omnium actionum & motionum omnium creaturarum.

Ratio etiam id statuet: nam lex aeterna, generalissime loquendo, constituit in hoc quod sit regula & mensura ab aeterno existens in Deo, qua mediante, omnia Deo subiecta mensurantur & regulantur in ordine ad bonum commune ab ipso intentum: Sed ratio divina sapientia ab aeterno in Deo existens, quatenus est directiva omnium actuum & motionum omnium creaturarum, est hujusmodi: Ergo in illa, formatissime loquendo, lex aeterna constituit. Major conflatio ex dictis artic. 1. & 2. disputationis procedentibus, ibi enim offendimus, de ratione legis esse, quod sit regula & mensura actionum & motionum subditorum, in ordine ad bonum commune; ideo enim lex dirigit ad subditos, ut subditi suas actiones & motiones legi conform & commensurant, propter bonum commune, quod per se primo respicit lex: Minor vero sic ostenditur: De ratione mensura & regule est, quod sit directiva regulati & mensurati per illam: Ergo ratio divinae sapientie, quae est directiva motionum & actionum omnium creaturarum, regula est & mensura illarum.

§. II.

Corollaria notata digna.

⁷⁸ Ex dictis colligitur primo, legem aeternam multipliciter ter ab idea differe. Idea enim respicit rem ut creatibilem, lex vero aeterna ut gubernandam. Lex aeterna connotat & supponit voluntatem seu liberum Dei decreta, id est de condendis creaturis; idea vero prescribens modum rei facienda, antecedit decretum: unde lex aeterna versatur solum circa creaturas futuras. Deo in sua aeternitate praesentes, lex vero est etiam de creaturis possibilibus, quae Deo in sua aeternitate praesentes non sunt. Idea se habet per modum determinantis agens ad specificacionem operis, ex parte objecti; lex vero per modum obligantis ad executionem operis. Denique licet idea in Deo multiplicentur, tamen lex aeterna unica est, quia idea dicunt ordinem ad diversas creaturas secundum proprias & distinctas rationes & quidditates; lex vero aeterna respicit actiones omnium creaturarum, sub una ratione communis, nempe quatenus ordinantur ab bonum commune universi.

Colligitur secundo: legem aeternam differre in multis 7 a providentia: lex enim aeterna, per se primo respicit bonum commune universi, providentia bonum singulare unicisque creaturae. Lex aeterna dicit in sua ratione vim obligandi, non vero providentia. Lex aeterna non est Deo impedita, sed creaturis, non constituit in imperio moralistico respiciente actiones Dei, sed in imperio regulati subditos respiciente: At providentia constituit in imperio monastico, & immediate respicit actum Dei liberum, qui dicitur usus, & mediate executionem, ut in Tractatu de voluntate Dei disputatione 8. artic. 2. declaravimus.

Hanc legem aeternam agnoverunt Gentiles Philosophi, ut telatur Marcus Tullius lib. 2. delegibus, ubi haec scribit: *Hanc videlicet sapientissimorum suisse sententiam, legem, neque hominum ingenii excogitaram, neque fictam aliquam esse populum, sed aeternam quiddam quoniam universum mundum regere, imperandi, prohibendique sapientiam.* Ita principem legem illam, & ultimam mentem dicunt esse: *omnis ratione aut cogitatione, id est precipientis, aut voluntatis Dei, ex qua illa lex, quam dicit humani generi dederunt, recte est latanda.*

Dico secundo, lex aeterna nihil est aliud quam ratio divina sapientia existens in Deo aeterno, secundum quod est directiva omnium actuum, & motionum omnium creaturarum, in ordine ad bonum commune totius universi. Est etiam D. Thomas hic artic. 1. ubi sic ratiocinatur: *Sicut ratio rerum faciliendarum per artem, vocatur ars vel exemplar rerum artificiarum, ita etiam ratio gubernantis illarum subitorum, rationem legi obtinet, servatis aliis quae supra dictis esse de legi ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est universarum rerum, ad quas comparatur, sicut artifex ad artificias.* Est etiam gubernator omnium actuum & motionum, quae inventur in singulis creaturis. Unde sicut ratio divina sapientia, in quantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel idee: *ita ratio divina sapientia movens omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis.* Et secundum hoc lex aeterna nihil aliud est, quam ratio divina sapientia, secundum quod est directiva

⁷⁹ Colligitur tertio cum D. Thome hic artic. 2. nullum præter Deum posse cognoscere legem aeternam, ut est in seipso, cum illa, ut ostendimus, nil aliud sit, quam ratio divina sapientia, existens in Deo ab aeterno; omnes tamen creaturas rationes posse eam cognoscere feruntur, vel minorum, quæcumque omnia ad irradiationem, seu participationem majorum vel minorum, quæcumque omnia veritas existens aliis quae supra dictis esse de legi ratione. Deus autem per suam sapientiam conditor est universarum rerum, ad quas comparatur, sicut artifex ad artificias. Est etiam gubernator omnium actuum & motionum, quae inventur in singulis creaturis. Unde sicut ratio divina sapientia, in quantum per eam cuncta sunt creata, rationem habet artis, vel exemplaris, vel idee: *ita ratio divina sapientia movens omnia ad debitum finem, obtinet rationem legis.* Et secundum hoc lex aeterna nihil aliud est, quam ratio divina sapientia, secundum quod est directiva

Tbel. Genet. Tom. III.

X 4 ratio